

PHÁT TRIỂN DU LỊCH CỘNG ĐỒNG TẠI KHU BẢO TỒN THIÊN NHIÊN VĂN HÓA ĐỒNG NAI

I VŨ NHẬT TÂN

Email: vn.tan@hutech.edu.vn

Trường Đại học Công Nghệ Tp. HCM (HUTECH)

DEVELOPING COMMUNITY TOURISM IN DONG NAI CULTURAL NATURE RESERVE

TÓM TẮT

Trong thời kỳ hội nhập quốc tế hiện nay, Việt Nam chúng ta có nhiều tài nguyên thiên nhiên cũng như văn hóa để phát triển du lịch. Đặc biệt tài nguyên du lịch dùng để phát triển loại hình du lịch sinh thái và du lịch cộng đồng. Bài viết giới thiệu về khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai – một khu vực rất gần với thành phố Hồ Chí Minh, là điểm đến hấp dẫn với các hoạt động giúp cho khách du lịch có thể trải nghiệm trong thời gian ngắn. Bên cạnh đó giới thiệu các hoạt động đã đạt được của Khu bảo tồn trong hoạt động du lịch. Từ đó đưa ra các đề xuất phát triển trong liên kết vùng giữa các rừng quốc gia và các khu bảo tồn trong khu vực Nam Bộ giúp hoạt động du lịch được phát triển một cách mạnh mẽ thu phát triển kinh tế cho địa phương và đem lại cuộc sống ổn định cho người dân nhờ các chính sách phát triển du lịch ấy.

Từ khóa: Khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai, kinh nghiệm, du lịch cộng đồng, chương trình hành động

ABSTRACT

In the current period of international integration, Vietnam has many natural and cultural resources to develop tourism. Especially tourism resources used to develop types of ecotourism and community tourism. Regarding community tourism, Dong Nai is a locality very close to Ho Chi Minh City that can best develop this type of tourism. Considering the conditions for tourism development, tourism resources is one of the factors needed to be able to develop. However, sufficient conditions must be policies to attract investment and development of local governments so as to attract investors to exploit, build tourist sites to bring in revenue sources, economic development for the locality and bring a stable life for people thanks to those tourism development policies.

Dong Nai Cultural Nature Reserve is one of the current conservation areas that has implemented very good forms of ecotourism and community. Not only protecting forests, protecting the ecological resources of the national forests, but also people living in the protected areas or buffer zones are also interested in making them strong forest protectors. The activities of the Nature Reserve help stabilize people's lives, keep forests and develop tourism. The experience of developing programs here can be a valuable source of information for other localities that share the same geographic and resource characteristics.

Keywords: Dong Nai cultural and natural reserve, experience, community tourism, action plan

CULTURE

1. Một số khái niệm về du lịch bền vững, du lịch sinh thái và du lịch cộng đồng

Sở thích, thị hiếu và nhu cầu của du khách là hết sức đa dạng, phong phú, chính vì vậy cần phải tiến hành phân loại các loại hình du lịch, chuyên môn hóa các sản phẩm du lịch nhằm thỏa mãn cho sự lựa chọn và đáp ứng tốt nhất cho nhu cầu của du khách. Hiện nay, loại hình du lịch sinh thái, cộng đồng đang được chú trọng phát triển nhằm phát triển du lịch một cách bền vững.

Phát triển du lịch bền vững: là sự phát triển du lịch đáp ứng đồng thời các yêu cầu về kinh tế - xã hội và môi trường, bảo đảm hài hòa lợi ích của các chủ thể tham gia hoạt động du lịch, không làm tổn hại đến khả năng đáp ứng nhu cầu về du lịch trong tương lai¹.

Du lịch sinh thái: là loại hình du lịch dựa vào thiên nhiên, gắn với bản sắc văn hoá địa phương, có sự tham gia của cộng đồng dân cư, kết hợp giáo dục và bảo vệ môi trường².

Du lịch cộng đồng: là loại hình du lịch được phát triển trên cơ sở các giá trị văn hóa của cộng đồng, do cộng đồng dân cư quản lý, tổ chức khai thác và hưởng lợi³.

2. Giới thiệu về khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai

Khu Bảo tồn Thiên nhiên Văn hóa Đồng Nai là một trong những khu bảo tồn hiện nay thực hiện loại hình du lịch sinh thái, cộng đồng rất tốt. Không chỉ bảo vệ rừng, bảo vệ được tài nguyên sinh thái của rừng Quốc gia, người dân sinh sống trong khu bảo tồn hoặc vùng đệm cũng được quan tâm khiến cho họ trở thành những người bảo vệ rừng vững chắc.

Khu bảo tồn thiên nhiên Văn hóa Đồng Nai nằm tại vị trí Ấp 1, xã Mã Đà, huyện Vĩnh Cửu, tỉnh Đồng Nai được thành lập đầu năm 2004, là đơn vị sự nghiệp khoa học có thu trực thuộc Ủy ban nhân dân tỉnh Đồng Nai, nằm trong hệ thống rừng đặc dụng và di sản văn hóa của Việt Nam. Khu bảo tồn thuộc tiểu vùng bảo tồn sinh thái khẩn cấp (Khu vực SA5 – lưu vực sông Đồng Nai – WWF, 2001), nằm trong hệ sinh thái Trường Sơn, là một trong 200 vùng sinh thái quan trọng thế giới được xác định trong “Global 200 Ecoregions”, là sinh cảnh ưu tiên được xác định bởi quỹ bảo tồn Việt Nam (VCF 2003 - 2004). Tổng diện tích tự nhiên của Khu bảo tồn là lên 100.303 ha bao gồm gần 70% là đất lâm nghiệp và 30% là mặt nước (hồ Trị An). Tại đây, người dân vẫn còn sinh sống trong Khu bảo tồn xen kẽ trong rừng chính vì vậy ảnh hưởng rất lớn đến sự tồn tại của rừng, của các loài động vật hoang dã, đặc biệt các loài động vật quý hiếm có trong sách đỏ Việt Nam và thế giới.

Tài nguyên động thực vật tại khu bảo tồn rất đa dạng về chủng loài và nhiều về số lượng cá thể. Bước đầu

các nhà khoa học đã ghi nhận được: Có hơn 1.401 loài thực vật với 589 chi, 156 họ, 92 bộ, 10 lớp, 6 ngành thực vật khác nhau. Về động vật, còn trùng có hơn 1.729 loài với 238 họ, 52 bộ. Trong đó, thú có 85 loài thuộc 27 họ, 10 bộ. Chim có 259 loài thuộc 53 họ và 18 bộ. Bò sát có 64 loài thuộc 13 họ và 2 bộ. Ếch nhái có 33 loài thuộc 5 họ và 1 bộ. Cá có 99 loài được định danh thuộc 29 họ và 11 bộ⁴.

3. Những hoạt động du lịch cộng đồng được triển khai tại Khu bảo tồn Thiên nhiên Văn hóa Đồng Nai

Hiện nay, khu vực quanh hồ Trị An và trong Khu bảo tồn là nơi được dân du lịch lựa chọn do có khoảng cách địa lý từ Thành phố Hồ Chí Minh ngắn, lại được hòa mình vào thiên nhiên vô cùng hoang sơ. Nhiều nhà kinh doanh du lịch đã chọn nơi đây để xây dựng các chương trình du lịch, homestay và các tour du lịch mạo hiểm, đạp xe, đi bộ trong rừng hoặc chèo thuyền trên hồ Trị An đánh cá như những người dân bản địa. Địa danh Chiến khu D nổi tiếng trong cuộc kháng chiến chống Mỹ cứu nước làm thỏa mãn nhu cầu về nguồn, tìm hiểu quá trình hình thành và phát triển của cuộc cách mạng giải phóng dân tộc, khơi dậy tinh thần yêu nước, tình yêu tổ quốc, quê hương, tìm về bản sắc văn hóa riêng biệt của dân tộc Chơ Ro. Các yếu tố văn hóa như ăn, mặc ở, ứng xử với môi trường tự nhiên, xã hội, các lễ hội dân gian, truyền thống của tộc người chiếm đa số sinh sống trong khu Bảo tồn.

Loại hình du lịch sinh thái - cộng đồng - nghỉ dưỡng được chú trọng phát triển hiện nay, kể cả việc qui hoạch của chính quyền đến tự phát của người dân. Nhưng qua công tác tuyên truyền về hoạt động du lịch bảo vệ môi trường. Chính quyền và người dân cùng thực hiện các thỏa thuận nhằm bảo vệ môi trường sống của chính người dân cũng như cộng đồng dân cư được hưởng lợi tốt nhất từ các hoạt động du lịch trong khu Bảo tồn.

4. Những hoạt động của Khu bảo tồn giúp cho sự phát triển bền vững trong hoạt động du lịch

4.1. Hoạt động hưởng ứng chiến dịch Giờ Trái đất

Với mục đích nhằm khuyến khích, kêu gọi cộng đồng thay đổi thói quen ngay từ những việc làm nhỏ nhất, cụ thể là: cùng nhau tắt đi những thiết bị điện không cần thiết, mỗi hành động nhỏ mang đến ý nghĩa lớn góp phần thay đổi nhận thức cộng đồng về bảo vệ môi trường, tiết kiệm năng lượng, ứng phó biến đổi khí hậu, góp phần gìn giữ nguồn tài nguyên thiên nhiên. Phối hợp tổ chức các hoạt động hưởng ứng Chiến dịch như: thiết kế poster, băng rôn tuyên truyền cổ động, tổ chức cuộc thi thiết kế poster hưởng ứng Chiến dịch trên toàn thế giới.

4.2. Hoạt động Ngày chủ nhật Xanh

CULTURE

Chương trình mang ý nghĩa quan trọng tại các thôn ấp, cụm dân cư trong quá trình xây dựng Nông thôn mới; đó là công tác vận động người dân tham gia dọn vệ sinh, khai thông cống rãnh tạo nên môi trường xanh - sạch - đẹp, cố động phong trào toàn dân bảo vệ môi trường sống cho chính mình và xây dựng thôn xóm văn minh đúng nghĩa với danh hiệu thôn xóm đạt chuẩn Nông thôn mới. Ban truyền thông đã phối hợp với chính quyền, người dân và đoàn thanh niên xã Phú Cường dọn dẹp hơn 2km trên khu vực Bến Cá thuộc ấp Bến Nôm II, xã Phú Cường. Song song các hộ gia đình có hoàn cảnh khó khăn sống tại khu vực Bến Cá thuộc ấp Bến Nôm II.

4.3. Hoạt động hưởng ứng ngày Đa dạng sinh học (22/5)

Hưởng ứng ngày Quốc tế đa dạng sinh học tròn 25 năm, ngày 22/5 Khu Bảo tồn đã tổ chức mitting với những nội dung về Ngày quốc tế Đa dạng sinh học với chủ đề “Kỷ niệm 25 năm hành động vì Đa dạng sinh học” được tổ chức tại xã Phú Cường với sự tham gia của hơn 130 cán bộ viên chức, đoàn viên thanh niên của xã Phú Cường cùng cán bộ Kiểm lâm, đoàn thanh niên Khu bảo tồn tham gia mitting tuyên truyền đến đông đảo người dân biết được ý nghĩa và tầm quan trọng của Ngày đa dạng sinh học..

4.4. Tổ chức hoạt động kỷ niệm ngày Môi trường thế giới (05/6)

Ngày Môi trường thế giới là sự kiện thường niên lớn nhất về bảo vệ môi trường được tổ chức vào ngày 5/6. Ngày môi trường thế giới là cơ hội để mỗi tổ chức, cá nhân, bằng nhiều hành động nhằm chống lại ô nhiễm chất thải nhựa trên toàn thế giới. Khu Bảo tồn xây dựng kế hoạch, Nhằm hưởng ứng sự kiện quan trọng này bằng những hoạt động cụ thể đó là: Tổ chức mitting cho hơn 200 em học sinh trường THCS & THPT Huỳnh Văn Nghệ với sự tham gia của Ban giám hiệu nhà trường, đoàn thanh niên của xã Phú Lý, tham gia dọn rác tuyến đường trung tâm thị trấn sớ UBND xã và trường Huỳnh Văn Nghệ, tham gia phân loại rác thải và tuyên truyền cho các hộ gia đình kinh doanh dọc theo tuyến đường trung tâm, trụ sở khu Bảo tồn,, chợ Mã Đà...

4.5. Tổ chức các hoạt động hưởng ứng Chiến dịch Làm cho thế giới sạch hơn

Chủ đề Chiến dịch Làm cho thế giới sạch hơn năm 2018 là “Quản lý rác thải vì môi trường nông thôn bền vững” nhằm nhấn mạnh vai trò quan trọng của công tác quản lý môi trường, đặc biệt là công tác quản lý chất thải tại các khu vực nông thôn trong quá trình xây dựng một đất nước Việt Nam phát triển kinh tế, an sinh xã hội và hài hòa với thiên. Khu bảo tồn xây dựng Kế hoạch nhằm tổ chức các hoạt động hưởng ứng Tuần lễ này thông qua các hoạt động như cụ thể như: Mitting tuyên truyền tuần lễ này, tổ chức in ấn

và treo băng rôn, Poster tuyên truyền tại trung tâm của xã và dọc theo tuyến đường của khu dân cư, tham gia cùng người dân và thành viên CLB dọn vệ sinh, thu gom rác thải khu vực chợ Hiếu Liêm ...

4.6. Hội thi vẽ tranh cổ động bảo vệ môi trường và đa dạng sinh học

Hội thi vẽ tranh cổ động với chủ đề “Hành động để bảo tồn đa dạng sinh học, bảo vệ môi trường trong Khu bảo tồn” nhằm nâng cao hiểu biết và nhận thức của thành viên các Câu lạc bộ Xanh về giá trị vai trò của Đa dạng sinh học và môi trường đối với đời sống dân cư và phát triển du lịch bền vững trong Khu bảo tồn. Đồng thời thông qua hội thi góp phần tạo sự gắn kết giữa cộng đồng và Khu bảo tồn trong công tác giáo dục môi trường. Với nhiều độ tuổi khác nhau, nhiều tác phẩm có giá trị đã được chọn để trao giải.

4.7. Ấn phẩm truyền thông

Khu Bảo tồn đã cho in tờ gấp tuyên truyền về ngày môi trường thế giới, Đa dạng sinh học, bảo vệ môi trường và khai thác thủy sản bền vững, bảo vệ nguồn nước, Postcard giới thiệu về đa dạng sinh học, túi có băng bảo vệ môi trường tặng người dân khu vực chợ thuộc các xã vùng đệm, bút bi có thông điệp truyền thông, làm các mô hình linh vật biểu trưng cho Khu bảo tồn như Voi, Bò tót, chim Hồng Hoàng, Cu li. Các ấn phẩm truyền thông với nhiều hình thức, thiết kế nhiều mẫu mã đa dạng, thẩm mỹ, thân thiện với môi trường, sử dụng hữu ích với người dân nhất là học sinh, thông qua các ấn phẩm truyền tải những nội dung về tài nguyên và đa dạng sinh học. Những sản phẩm từ các hoạt động như hội thi vẽ tranh cũng được Khu bảo tồn sưu tập lại trong các ấn phẩm với mục đích tuyên truyền rộng rãi.

4.8. Tổ chức các hoạt động Giáo dục môi trường cho Câu lạc bộ Xanh

Từ năm 2013 đến nay trên địa bàn dân cư vùng đệm và vùng lõi của khu bảo tồn đã thành lập và đưa vào hoạt động 12 Câu lạc bộ Xanh tại cộng đồng dân cư và 40 Câu lạc bộ Xanh tại các trường học trong vùng lõi và vùng đệm, dưới sự hướng dẫn, quản lý của Khu bảo tồn - đây được xem là những chiếc cầu nối quan trọng gắn liền Khu bảo tồn với cộng đồng dân cư, nhờ đó mà các hoạt động tuyên truyền, vận động nâng cao ý thức cho người dân ngày càng được nâng cao về cả chất lượng và số lượng. Hoạt động mạnh nhất của Câu lạc bộ là triển khai các chương trình trong cộng đồng dân cư và trong các trường học để giúp người dân, học sinh hiểu và yêu thiên nhiên nơi mình sinh sống.

4.9. Tổ chức Hội nghị tuyên truyền trong cộng đồng

Trong năm 2018, Khu bảo tồn đã tổ chức được gần 30 đợt truyền thông về bảo tồn đa dạng sinh học, về công tác phòng cháy chữa cháy cho cư dân vùng đệm,

CULTURE

với khoảng 3000 người tham gia. Tổ chức tuyên truyền 4 xã vùng đệm thuộc dự án khẩn cấp bảo tồn voi tỉnh Đồng Nai giai đoạn 2014 - 2020, trong tháng 2 và tháng 3 đã phát thanh được 80 lượt thuộc dự án khẩn cấp bảo tồn Voi, giai đoạn 2016 -2020.

4.10. Công tác hỗ trợ phát triển vùng đệm

Phối hợp với chính quyền địa phương tổ chức hội nghị hướng dẫn thủ tục thực hiện chính sách hỗ trợ phát triển vùng đệm theo Quyết định số 24/QĐ-TTg, ngày 01/6/2012 của Thủ tướng Chính phủ về chính sách đầu tư phát triển rừng đặc dụng giai đoạn 2011-2020. Khu Bảo tồn đã chủ động vận động các công ty, đơn vị, tổ chức cá nhân là những mạnh thường quân, những nhà hảo tâm làm công tác từ thiện cho những gia đình chính sách, gia đình nghèo khó, con em có hoàn cảnh khó khăn học giỏi sống tốt trong cộng đồng vùng đệm và vùng lõi Khu Bảo tồn, giúp cho đời sống của người dân được nâng lên, học sinh được động viên, khích lệ lao động và học tập.

5. Những thuận lợi, khó khăn trong việc tuyên truyền, hưởng ứng và thực hiện các chương trình

5.1. Thuận lợi

Được sự quan tâm, chỉ đạo của lãnh đạo tỉnh, Ban Tuyên giáo Tỉnh ủy Đồng Nai, cùng sự hỗ trợ của các sở, ban ngành, Khu Bảo tồn đã thực hiện tốt công tác tuyên truyền đến các cụm dân cư trong vùng đệm và vùng lõi; tạo điều kiện về nguồn nhân lực, vật chất, tinh thần, đầu tư trang thiết bị, phương tiện. Cán bộ, nhân viên Khu Bảo tồn đều có trình độ chuyên môn, nghiệp vụ, kinh nghiệm thực tiễn và lòng nhiệt huyết với nghề, với công tác tuyên truyền.

Chính quyền và người dân địa phương đồng lòng nhất trí trong công tác bảo tồn đa dạng sinh học và bảo vệ nguồn lợi thủy sản hồ Trị An. Chính quyền tích cực, người dân tích cực tham gia các hội nghị tuyên truyền do Khu Bảo tồn tổ chức để nắm bắt thông tin mới, cập nhật những văn bản quy phạm pháp luật, quy định mới về bảo vệ rừng và đa dạng sinh học; hiểu được những quyền lợi và nghĩa vụ của mình trong Khu Bảo tồn. Từ đó, nhận thức rằng bảo vệ môi trường là công việc thường xuyên, là trách nhiệm chung của cả cộng đồng.

5.2. Khó khăn

Dân cư sống không tập trung và rải rác tại các khu vực trong Khu bảo tồn chính vì vậy phần nào ảnh hưởng đến việc vận động và tập trung đông người tham gia vào công tác tuyên truyền;

Nhìn chung, Khu bảo tồn Thiên nhiên Văn hóa Đồng Nai hiện nay vẫn là địa chỉ hấp dẫn đối với du khách từ Thành phố Hồ Chí Minh và các tỉnh lân cận đến để trải nghiệm các hoạt động du lịch. Việc tuyên truyền hiệu quả giúp cho các hoạt động du lịch ở đây đạt

được hiệu quả cao trong phát triển du lịch bền vững, đảm bảo được môi trường du lịch phát triển tốt và cuộc sống dân cư được đảm bảo nhờ sự phối hợp giữa chính quyền và người dân.

Kết luận

Trong hoạt động khai thác du lịch của Khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng nai hiện nay, trọng tâm vẫn là khai thác tự nhiên để phục vụ cộng đồng. Với nhiều chương trình hấp dẫn, sôi nổi, Ban quản lý Khu bảo tồn vừa làm tốt công tác bảo vệ rừng và tài nguyên của đất nước, đồng thời giúp du khách có sự trải nghiệm thú vị, giúp cư dân sinh sống ở trong vùng lõi hay ngoài rừng hiểu được giá trị của rừng, sống được cuộc sống tốt đẹp nhờ du lịch cộng đồng mà không phải phá rừng. Đó chính là ý nghĩa tốt đẹp mà Ban quản lý Khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai đã và đang làm được đối với cộng đồng.

CHÚ THÍCH

¹Luật Du lịch 2017, Điều 3, chương 1, tr. 10.

²Luật Du lịch 2017, Điều 3, chương 1, tr. 10.

³Luật Du lịch 2017, Điều 3, chương 1, tr. 10.

⁴<http://www.dongnaireserve.org.vn>.

TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Bùi Thị Hải Yến (2010), *Giáo trình tuyến điểm du lịch*, Nxb Giáo Dục.
2. Bùi Thị Hải Yến - Phạm Hồng Long (2007), *Tài nguyên du lịch*, Nxb Giáo Dục.
3. Nguyễn Minh Tuệ (2017), *Giáo trình Địa lý du lịch Việt Nam*, Nxb Giáo dục Việt Nam.
4. Nguyễn Phạm Hùng (2019), *Văn hóa du lịch*, Nxb Đại học Quốc gia Hà Nội.
5. Luật du lịch (2018), NXB Chính trị Quốc gia Sự Thật
6. Phan Huy Xu, Võ Văn Thành (2016), *Bàn về văn hóa du lịch*, Nxb Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh.
7. Phan Huy Xu, Võ Văn Thành (2018), *Du lịch Việt Nam từ lý thuyết đến thực tiễn*, Nxb Tổng hợp Tp. Hồ Chí Minh.
8. Trần Văn Thông (2004), *Địa lý du lịch thế giới*, Tổng cục du lịch Việt Nam.
9. Ủy ban Nhân dân tỉnh Đồng Nai - Khu Bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai: *Báo cáo tổng kết công tác tuyên truyền và giáo dục môi trường tại Khu Bảo tồn Thiên nhiên Văn hóa Đồng Nai năm 2018*.
10. Trang thông tin Khu bảo tồn thiên nhiên văn hóa Đồng Nai
<http://www.dongnaireserve.org.vn/>